

## Slovâkya'da Osmanlı-Türk hâkimiyeti devrindeki Türk belgeler

/1600 - 1686/

Slovâkya'nın güney ve güneydoğu bölgeleri 1543-1686 yıllarında Osmanlı İmparatorluğuna <sup>a</sup> dahildi. Bu kadar uzun süren Osmanlı hâkimiyeti yalnız bizim tarihimizde değil, aynı zamanda Orta ve Güneydoğu Avrupa tarihinde de derin izler bıraktı. Bundan dolayı bu devri objektif olarak tanımakta <sup>bizim</sup> ve Avrupa tarihçiliği için büyük bir önem vardır. Fakat Osmanlı hâkimiyeti devri memleketimizde ve bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan ülkelerde henüz yeterli olarak araştırılmamıştır.

Bu devrin siyasî tarihi, bazı kültürel, ekonomik ve diğer ilişkiler, Osmanlı hâkimiyeti altında uzun bir müddet kamış milletler tarihçilik yönünden oldukça iyi bir şekilde ele almışlardır. Problemlere kısmen çözüm yolu bulan bir kaç hüzel tarihî eserler yayınlanmış <sup>sa da</sup>lar. İşgal edilen bölgenin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişimini ana noktalarda doğru olarak açıklayan <sup>(hiç)</sup> bir monografik veya sintetik eser hâlâ yayınlanmamıştır. Bizim ve yabancı tarihçilerin bütün gayretlerine rağmen, yalnız <sup>y</sup>ersel kaynaklardan bu ilginç devri açıklamak başırlanamamıştır. Lâtin, Alman, Macar, Slovâk ve diğer Avrupa ülkelerinin kaynakları yalnız gelişmelerle dolu tek yönlü bir fikir verip, tâbi olan halkın kaderi, işgal edilen bölgenin ekonomik ve toplumsal gelişimi, halk yerleşiminin şekil ve tarihi, halk tabakaları arasındaki karışıklığın yaratılması ve geliştirilmesi hakkında hemen hemen hiç bir haber vermiyorlar. Osmanlı-Türk hâkimiyeti altında uzun bir müddet yaya daimî olarak giren ülkelerle halkın kaderi ve tarihi bu güne kadar açıklanamamıştır.

Yersel kaynakların araştırılması, açıkla <sup>(bir)</sup> meanniyet verici neticelere, bu devrin geniş şekilde doğru kritiğine yol açmadığı için, tarihçiler ve sarkıvatçılar Osmanlı-Türk kaynaklarını araştırma bas-

vurmuşlardı. Avrupa, Balkan ülkeleri ve başlıca Türkiye arşivlerinde on milyonlarca miktarda bulunan arşiv-materyalin bu güne kadar yalnız ehemmiyetsiz az bir miktarı araştırılıp yayınlanmıştır.

Öyleyse ilkönce Türk arşiv materyalinin incelenmesine ve neşredilmesine geçmek lazımdır. Bu sebepten Slovák İlim Akademisinin Şarkiyat Enstitüsü, Rim Sonbat'ta saklı bulunan, Çekoslovâkya'daki en büyük ve en mühim tarihi Türkçe vesikalar koleksiyonunu bir kitap şeklinde neşrine karar verdi.

Güneydoğu Slovák'yanın, Çekoslovakya-Macaristan hududuna yakın , Rimava /Rima/ çayının kenarında bulunan Rimevská Sobota /Türkçe Rim Sonbot veya Rim Sonböt, Macarca Rimaszombat, Almanca Gröb-Steffelsdorf/ 14 bin nüfusa sahiptir. 17 inci yüzyılda bu şehir, güneyde Osmanlı İmparatorluğuna, kuzeyde ve batıda Avusturya İmparatorluğuna, kuzeyde Lehistan, doğuda Erdele giden ticaret yollarının dört yol ağzında önemli bir ticaret, manifaturacılık ve kültür merkezi idi. Bu şehir iki sefer Osmanlı hâkimiyeti altına girmişti. Birinci defa 1554-1593, ikinci defa 1596-1686 yıllarında. Şehrin arşivinde ikinci devre ait 255 Türkçe tarihi belgeler saklı bulunmaktadır.

Bizim kaynaklarda bu türlü belgeler arasında tek çeşit olan belge materyali, 90 yıl boyunca bu şehir halkının hayatından kesin olarak ve objektif malûmatların çoğunu kapsamaktadır. Ve bunun için 17 inci yüzyılda Türk hâkimiyeti altında bulunan şehir durumunun objektif olarak krokisine hizmet edebilir.

Rim Sonbat'taki Türkçe belgelerin sunduğu tarihi materyal başka bir bakımdan da çok kıymetlidir. Çünkü iki lisanla yazılıp kayıtlardan şimdiye kadar bilinmeyen kelimeler, terimler ve kavramlar çözümlenmiş ve açıklanmış. Bundan başka <sup>bazen</sup> oldukça açık ve bütün olmayan Türkçe metinlerin anlamını da doldurulmuştur.

Bu kitap iki ciltten ibarettir. Birinci cilt belgelerin paleografi, diplomatik ilmi ve dil karakteristiği hakkında <sup>hakkında</sup> bir çalışmayı /etüdü/ kapsamaktadır. Lâtin harflerle yazılmış Türkçe metinler bu ciltin esa-

ratürü, terimler sözlüğü ve indeksler eklenmiştir.

İkinci cilti belgelerdeki keyfiyetlerin çözümü ve değerlendirilmesini kapsayan esas etüt teşkil etmektedir. Bu ciltin esasını Türkçe ve Macarca metinlerin Almanca tercümeleri teşkil etmektedir. Ek bölümünde en önemli belgelerin fotoğrafları bulunmaktadır.

#### 1. Cilt.

A/. Belgelerin paleografik karakteristiğini ihtiva eden bu bölümde, vesikaların ne bir kâğıda, hangi tip yazı ve mürekkep ile yazıldıkları ve formlarının nasıl oldukları gösterilmektedir. Bundan başka burada vesikaların arka tarafındaki kayıtları ve mühürlerin şekli ile belgelerin neresinde yerleştirilmesi söz konusu olmaktadır.

B/ Osmanlı idaresi 17 inci yüzyılda bir kaç asırlık geleneğe dayanıyordu. Koca İmparatorluğun her yerinde bu idare tarzı mükemmelen gelişmişti ve en mühimi, formal yönünden bir yekûn meydana getirmişti. Belgeler ile yazının tertip, forma, üslûp ve düzeltilmesine büyük önem verilmiştir. Diplomatik belgeler formal, yapı ve stil yönünden, hangi dairenin /memurun/ ne maksatla belgeleri meydana getirdiğine göre bir kaç çeşide ayrılmıştır. Rim Sombot'ta bulunan belgeler arasında sultan fermanları /15 adet/, telhisler, buyurultular /8 adet/, izin tezkereleri, defter suretleri, mahkeme protokolları ve bir özel mektup bulunmaktadır. Diğer 207 parça ise huruf veya tezkerelerdir. Şimdiye kadar bu iki tip basit diplomatik belgelere ilmi edebiyat yönünden az önem verilmiştir. Bu sebepten burada huruf ve tezkerelerin bir çok çeşitleri genişçe açıklanmaktadır.

C/. Belgelerin çoğunu Eğri'de kısa veya uzunca bir müddet yerleşen bölge memurları ve küçük askerî subaylar yazmışlardır. Onların kullandıkları Türk dili şekli, bugünkü Türkçeden yalnız imlâ bakımından değil, aynı zamanda fonetik, kelime yapısı ve sintaktik yönünden de ayrılmaktadır. Kelime hazinesi de farklar vardır. Yazarların dil o zamanki konuşma diline yakın olduğu ve konuştukları gibi yazdıkları için, /çünkü çokları imlâ kaidelerini bilmiyorlardı/

daire alışkanlığı yüzünden çok imlâ ayırımları, bize o zamanki telâffuz, bazı fonetik ve kelime yapısı görünüşleri hakkında kesin malûmatlar veren hatâlar gözükmemektedirler. Bu sebepten imlâ ayırımları, hatâlar ve dil mevcudiyetlerinin dikkatli incelenmesiyle 17 inci yüzyıl Türkçesi- nin gelişim ve tarihi hakkında değerli bilgiler bu materyalden kazanılabilir. Bu tespit edilen gerçek ile Türk tarihî grameri problemlerinin çözümü için yeni imkânlar ve zengin kaynaklar meydana gelmektedir. Bundan ötürü bu bölüm eserin türkoloji ilmi için de önemli bir parçasıdır.

Dikkatın en çoğu fonetiğe, Macarcadan, Sırpça-Hırvatçadan ve diğer dillerden alınmış kelimelere verilir. Kelime yapısına gelince ses uyumunun gelişimini gösteren bazı eklere, bundan sonra sessiz harflerin değişimlerine, yumuşaklığına, serâliğine, önem verilir. Meselâ: -megin, -megin ekinin yüksek sesli alternatifi -megin daimâ bu şekilde meydana gelmektedir. Fakat 1669 yılından beri yumuşamış -meyin şeklinde yavaş yavaş meydana gelmiştir. Metinlerde çok kere arhaik /eskimiş/ şekiller de bulunur, meselâ: keddü, gerü, kırı, aldurmak, bildürmek, eyledük, varoşınun, beglük, vs.

Bu bölümde şahıs ve coğrafya isimleri, halk etimolojisi, bazı cümle yapısı görünüşleri ve son olarak tarih atma hakkında daha söz edilmektedir.

D/. Belgelerin arka tarafında bulunan Macarca kayıtlara ait notlarda harflerin bazı eski grafik şekilleri, çağdaş dilinden ayrı olan imlâ ve gramer özellikleri anlatılmaktadır. Sonra eski tabirler, lehçe unsurları, türkçeden alınmış kelimeler ve son olarak F/ bölümde kısaltmalar hakkında söz edilmektedir.

Belgelerin orijinal metinleri arap harfleriyle yazılıdır. Fakat bu kitapta metinler lâtîn harfler ile yazılmıştır. Bundan dolayı bu bölüme transkripsiyonların sistemini ve cetvellerini eklemek lâzım görülür.

Bu eserdeki belgeler tarih sırasına göre düzenlenmiş ve her birine sıra sayıları /neşir sayısı/ verilmiş. Neşir sayısı arşiv sayılarına uymadığı için bu bölüme neşir ve arşiv sayılarının eşitlik cetveli de

Türk, Macar, Slovâk ve Çek harflerin eşitliğini ayrı bir cetvel gösterir.

Belge metinlerinin işlenmesi üç bölümden ibarettir: başlık, Türkçe metnin lâtîn harfleriyle kopyası, belge arkasındaki kayıtlar.

1/ Başlık, belge hakkında en önemli melûmatları kapsamaktadır. Birinci malûmat rakamlar ile yazılmış sıra /neşir/ sayılarıdır. Bazen bu sayının yanında ek bölümündeki orijinal fotoğrafiyasının bulunduğu levhanın sayısı romen rakamlarıyla yazılıdır. Sıra sayıları altında belgenin kim tarafından, kime ve hangi maksatla yayımlandığını kapsayan özet bulunmaktadır.

Diğer sıra, neşredilen yeri ve hem Hicrî takvim, hem de çağdaş takvime göre atılan tarihi kapsamaktadır. Türk metinlerinde eksik bulunan, fakat Macarca kayıtlarda yer alan malûmatlar yuvarlak parantez içine alınmıştır. Hem Türkçe, hem de Macarca metinde bulunmayış, fakat bazı zikirlerle göre keşfedilen malûmatlar köşeli parantezlerde belirtilmiştir.

Belge tarihi altında orijinalin nerede ve hangi rakam altında bulunduğu yazılıdır. Meselâ MARS TL Nr. 92 nin mânası: Rim Sonbot Şehri Arşivi, 92 numaralı Türkçe vesikalar /Mestský archív Rimavskej Soboty, turecké listiny/. Veya SAR TL Nr. 25 in mânası: Radvan Devlet Arşivi 25 numaralı Türkçe vesikalar /Státny archív v Radvani, turecké listiny/. Yuvarlak parantezlerdeki rakamlar orijinalin santimetre olarak ölçüleri gösterilmektedir. Birinci rakamın mânası belgenin boyu, ikincisi ise enidir.

2/ Türk metinlerinin kopyası Türkiye Cumhuriyetinde yürürlükte olan kaideler ve resmî kararnamelere göre /bkz. Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu/ lâtîn harflerle yazılıdır. Kopyalar aslına uygundur. Bu demektir ki, orijinallerde meydana gelen imlâ ayırımları<sup>n</sup> ve hatâların hepsini kapsamaktadır. Parantezlerde orijinal sıraları tedricen Arap rakamlarıyla gösterilmekte ve orijinalde eksik bulunan lüzumlu doldurmalar belirtilmektedir. Metin, aydınlatma maksadıyla bir kaç satırba-

şına ayrılmaktadır.

3/ Arka tarafta kelimelerle belgenin arka tarafında bulunan kayıtlar, mühür yazıtları ve çağdaş Macarca kayıtlar başlamaktadır. Mühürlerin metinleri yalnız bir kere belirtilmektedir. Diğer belgelerde tekrarlandıkları takdirde, metnin belirtildiği belgenin numarasına işaret bulunuyor.

Çağdaş Macarca kayıtlarda orijinal imlâ muhafaza edilmekte, fakat bazı harflerin ayrı /tarihî/ grafik şekilleri /uzun S, kelime sonundaki S, vs./ kaydedilmemektedir. Kısaltmalar, eğer orijinalde şekilli olarak belirtilmişse, transkripsiyonda parantez içinde, tam bir şekilde yazılı bulunmaktadır.

Kullanılan kaynaklar ve Orta Avrupa ile Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti ~~aktarılmış~~ hakkında bilgilerimizi arttıran en önemli temel eserlerin belirtildiği ihtisas literatürü birinci cilde eklenmiş bulunmaktadır.

Terimler sözlüğü, kitapta bulunan bütün tarihî terimlerin anlatılmasını ve özümlü kelimelerin etimolojisini de kapsamaktadır. Türkçede geçmiş olan ve kullanılan Arapça, Farsça, Macarca, Sırp-Hırvatça ve başka yabancı kelimelerin anlatılması da bu bölüme alınmıştır. Burada, bu güne kadar ilmi edebiyatta izah edilmemiş bir çok kelime, ifade ve kavramların açıklanması bulunmaktadır. Bir kaç kelimenin yeni, eskisinden farklı olarak izahını verdim. Eski ilmi edebiyatın bu güne kadar tanımadığı kelime, ifade ve kavramların çözümüne Macarca kayıtlar imkân vermişlerdir. Bu kayıtlara tamamen güvenle bakabiliriz. O zamanlı yazar Türkçe metinleri okuyamamış, gerçeği hakikî ve ~~aslına~~ aslına uygun olarak kaydetmiştir. Çünkü belgeler halk için çok önemli vesikalar idi. Bir kaç dikkate değer kelime ve kavram: akça, arpalık, babka, başa, bedel-i kismet, beşe, bir föld, birov, çuka, denar, esedi gurus, eşküt, faylantoş, hayduk, hizmet, kesim, londura, pastırma, penz, poltura, remek, reyal gurus, sim gurus, sing, szapu, vam, varoş birov, yönge, vs.

Birinci cilde indeksler de yerleştirilmiştir. İndekslerde, şahıs

ve coğrafya isimleri tesbit edilip izah edilmektedir. Bunların arasında hiç bir eserde belirtilmemiş, bilinmeyen şahıs ve coğrafya isimlerinin çoğu bulunmaktadır.

## II. cilt.

Önsöz. A/. Bu bölümde 16 ıncı ile 17 ınci yüzyıllara ait Rom Sonbot şehrinin tarihi ile ilgili siyasi ve askeri hadiseler bulunmaktadır. Osmanlı Türkleri Mohaç muharebesinden sonra hâkimiyetlerini Budun'dan kuzeye ve doğuya doğru genişlettiler. Seçen /Szécsény/ beyi Hamza'nın 4 eylül 1554 te Filek /slovâkça Filakovo, Macarca Fulek/ kalesini zaptetmesiyle Osmanlı hâkimiyeti altına bu bölgede Filek ile birlikte 400 köy girdi. Bunların arasında Rim Sonbot ve iki yıl soara Rojna /Rožňava, Rozsnyó/ ve Yoşva /Jelšava, Jolsva/ da bulunmakta idi. Sultan ile Avusturya İmparatoru arasında 1558 yılında barış yapıldıysa da bütün Macaristan-Slovâkya hudut bölgesi hemen hemen devamlı olarak savaş sahnesi kâk oldu. Rim Sonbat ve civarı, yeni kurulmuş Filek sancığına, sultana hass olarak, bağlandı. Sobočka /Szobotka, Sobôtka/ kalesine Osmanlı garnizonları yerleştirildi. Fakat Osmanlı Devleti ve Avusturya İmparatorluğu arasında yeniden savaş başladı ve imparator ordusu 9 kasım 1593 te tekrar Sobočka'yı Türklerden geri almıştı. Nuhuk Bununla Rim Sonbot ta kurtarıldı.

Fakat Osmanlılar 13 ekim 1596 da ~~xxx~~ Egri /Egre, mac. Eger, sl. Jáger, alman. Erlau/ kalesini zaptettiler ve aynı zamanda Avusturya İmparatorluğuna kesin olarak darbe vurdular. Egri'nin zaptından soara bütün bölge /Rožňava, Lučenec, Rámavská Sobota, Miskolc ve takriben 400 köy/ Egri vilayetini kuran, fakat ne Sobočka kalesine, ne de adı geçen diğer şehirlere garnizon kuvvetleri yerleştirmeyen Türklere teslim oldu. Rim Sonbat Egri valisine bağlı açık bir şehir oldu. Her yıl Egri valisine vergi /hukuk ve rüsum/ ödedi. Türk hâkimiyetinin ikinci devrinde Rim Sonbot iki tarafa bağlı /condominium/ hass idi. Çünkü 1686 yılına, Budun'un kurtarılmasına kadar, Avusturya İmparatorluğuna

da vergi ödüyordu. Bu demektir ki şehrin ikiinci Osmanlı hâkimiyeti devri 90 yıl sürmüştür. Eğer şehrin hayatını diğer bölgelere göre mukayese edersek, diyebiliriz ki, bu 90 yıl nispeten sâkin ve barış içinde geçmiştir.

Rim Sombat halkı, Osmanlı daireler ile münasebette bulundukları zaman, şehir arşivinde muhafaza edilen, Türkçe vesikaları ele geçirdiler. Osmanlı idaresi, bütün vergileri ödenişini, çalışma vazifelerini /hizmetin/ yerine getirilmesini, veyahut her hangi bir idare işini, kesin olarak kaydedip, bunlar hakkında yazılı bir belge neşretti. Belgeler 1600 yılından 1686 yılına kadar olan devri kapsamaktadır. Bu tarihler arasında, bazı boşlukların bulunmasına rağmen, bütün bu devir boyunca şehrin hayatı ve hâdiselerin nasıl cereyan ettiklerini iyice anlayabiliriz. Meselâ 1637-1642, 1645-1647, 1677-1682 yıllarına dair hiç bir belge bulunmamakla beraber, diğer yıllara ait çok sayıda /1668 de 23 parça/ belgeler bulunmaktadır.

Belgelerin ihtivasına gelince, çoğunluğu teşkil eden 227 parçası şehir halkının vergi işlerini ve az bir miktarı /29 parça/ diğer konuları ele almaktadır. /Meselâ seyahat belgesi, inşaat izni, koruma vesikası, resmî kopyalar, vs./

Halktan iyilikle veya zorla istenilen vazifelerin çeşitlerini ve miktarını, Osmanlı memurlarının ne gibi hatâlar yaptıklarını, ve buna karşılık yüksek makamlar hangi tedbirlerin alındığını belgelerden öğrenebiliriz. Böylece belgeler her şeyden önce Osmanlı-Slovâkya-Macaristan muhitindeki vergi sistemini öğrenmeğe imkân veriyorlar. Bu materyal aynı zamanda tarım üretimi, ticarî malların nakliyatı, gümrük ve vâmi hakkındaki malûmatları kapsamaktadır.

Belgelerin nadir yazılar olarak büyük müzelik değeri olmalarından başka, değerlerini bir kaç ender arşiv belgesi arttırmaktadır. Meselâ Uyvar /mac. Érsekújvár, sl. Nové Zámky, alm. Neuhausel/ şehrinde Köprülüzade Ahmed Paşa sadrazam tarafından yayınlanan 108 numaralı belge, Tatar ordu komutanlarının 107 ile 248 numaralı iki belgesi, Kazanka'da

/Kamenec Podol'skiy, Ukrayna'da/ kalesinde neşredilen 212 numaralı sultan ferman, vb.

B/. Vergi ve rüsum başlığı altında, büyük hasslarda yaşayan reaya-ların ödeme ve çalışma /hizmet/ mecburiyetlerinin <sup>b/</sup> sistemi sunulur. Rim Sombat belge materyalinin kesin malûmatlardan meydana gelen sistemleş-tirme ön çalışma safhasının en değerli bölümlerindendir. Bu bölüm, te-rim sözlüğüne özetlenen, bu güne kadar belli olmayan veya tamamen bilin-meyen kavramların çözüm ve anlatımını da kapsamaktadır.

Haraç icbari üç şekilde idi: paralı vergi /hukuk ve rüsum/, kanu-nen ve şer'an ölçülen iş /hizmet/ ve icbari hediyeler. Halk devlete, ev /aile/ başına düşen vergiyi /cizye/, pazara getirilen mal için vam ve bac, ve yabancı ülkelerden getirilen mallar için gümrük ödemek zorunda idi. K<sup>h</sup>edi beyine götürü olarak senelik vergi ve götürü miktarda zira-at mahsûllerini /ber vechi maktu/ getirirlerdi. Maktuun çeşitli bölüm-leri vardı: muayyen bir miktarı para ile öderlerdi /kesim/. Toprak mah-sullerinden un, çavdar, yulaf, arpa, tereyağı, bal, kasaplık hayvanlar, süt inekleri, odun ve kuru ot olduğu gibi /in natura/ verirlerdi, veya-hut bunların yerine anlaşmaya göre geçer fiyatın parasını öderlerdi. İdare takımında kethüdaya her verginin 1/10' ni ve hazine-dara 1/20' ni öderlerdi. Kadiya bedel-i kısmet adı altında senelik yekûn olan 12-14 gurus öderlerdi. İdare işi /belgenin tertiplenmesi/ için de az bir para verirlerdi. Bunlardan başka olağan üstü rüsumlar da var idi, meselâ Şgri diyet ve çeşitli ceza parası vb.

Şehir halkı mecburî işleri /hizmet/ devlete /hizmeti padişahi/ ve beye karşı görürlerdi. Devlete, Eğre kalesinin depolarına devlete ait hububatların taşınması veyahut savaş seferlerinde orduya erzâğın taşın-ması için koşul arabalarını verirlerdi. Bey için zirai işler yaparlardı. Osmanlı hâkimiyetinin hemen başlangıcından itibaren bütün bu işler-den kendilerini para ödemesiyle /hizmet akçesi/ kurtarabilirlerdi. Ve ekseriyetle de böyle yaparlardı.

Hediyelerin mecburî bir ölçüsü yoktu, fakat öyle bir âdet meydana

geldi ki, bütün vergilere ve rüsumlara hediye olarak 1/5 zam yapıldı.

C/. Halkın âme hukuku meseleleri arasında, ihtilâflı meseleler, özellikle vergilerin arttırılması, memurların haksızlıkla davranış ve mahkeme davalarının büyük ehemmiyet<sup>4</sup>var idi. Bazı hallerde memurlar iki kere vergi alıp inkâr ederlerdi. Halk yardım için Budun valisine başvurmak sorunda kaldırdı. Eğer Budun valisinden verilen emir yerine getirilmediyse, tâ İstanbula kadar gidip Bâbiâliye şikâyet ederlerdi. Yüksek makamların emrine göre kadılar karar verirlerdi bu işe. Belgelere göre diyebiliriz ki, karar çok objektif olarak verilip, sebebi belli hallerde, fakir reayalara hak vermekte tereddüt edilmezdi.

Savaş tehlikesinde beyin kendisi reayaları muhafaza ederdi ve onlara belgeler /himaye kâğıdı, iman kâğıdı/ verirdi. Düşman ülkelerinden göçen ve Osmanlı İmparatorluğunda yerleşmek isteyen reayalar devletin yüksek makamları tarafından özel olarak muhafaza edilirlerdi.

Feudal topraklarının kiralanması da ilginçtir. Osmanlı beyleri, sipahileri kendi hass veya zeamet çiftliklerini bazı köy veya şehir reayalarına götürü kira ile kiralarlardı.

D/. Tarihî etüt Egri havalisinde kullanılan para, ağırlık ve ölçü sisteminin anlatılması ve bütün vergilerin ödeme cetvelleri ile biter.

Belgelerin tercümeleri. Bu bölüm bütün 255 belge Türkçe ve Macarca metinlerinin Almanca tercümelerini kapsamaktadır. Her belgenin tercümesi üç bölümden ibarettir:

a/ Sıra sayısını, belgenin özetini, birinci ciltte belgenin orijinal Türkçe metni önünde olduğu gibi kapsayan başlık. Başlığın son satırı bu koleksiyonun muayyen belge ile kapsam yönünden bağlı olan belgelerin numarası bulunmaktadır /karşılaştırma/.

b/ İkinci bölüm belgenin Türkçe metninin Almancaya tercümesini kapsamaktadır. Şahıs ve yer adları /Egri, Filek, Sabo/ ve alımlar /birov, bozuk, vs./ orijinalde olduğu gibi bırakılmıştır.

c/ Tergum kelimesiyle vesikanın arka tarafındaki kayıtların, mü-

hürlerdeki yazıtların ve o zamanki Macarca kayıtların tercümeleri başlıyorlar. Tercümelerde Macar isimlerini, kolayca karşılaştırmak için, Macar imlâsına göre, amma adların yerlerini değiştirerek yazdım. Meselâ János Kötő, Márton Vászari vs. Bu demektir ki, birincisi isimdir /küçük ad/, ikincisi ise soyad /aile adı/ dır. Macar adlarını tercüme etmedim.

İkinci ciltte en önemli belgelerin fotoğraflarını ek olarak ilâve ettim. Fotoğrafları öyle seçtim ki, bütün koleksiyonu temsil etsinler, ve sonrada en önemli Türkçe ile Macarca metinleri, 3a etütler bölümünde veya terim sözlüğünde kaydedilen kopya, tercüme ve malûmatların doğruluğunun uzmanlar tarafından kontrol ve mukayese edilmesi için hizmet etsinler.

Bizde bu kitap yolaçan bir çalışmadır ve tanınmamış materyalin açıklanmasını kapsamaktadır. Değerli, öğretici ve ilginç Türkçe kaynak materyalinin yayınlanmasıyla Macaristan-Slovâkya hudut bölgesindeki Osmanlı feodal mîhîtinin iyice tanınmasına yardım edecektir. Fakat bu neşrin çok daha geniş bir anlamı vardır. İlk bakışta bu ancak yerel kaynak gibi görünür, fakat Slovâkya'nın işgal edilen bölgesi Osmanlı İmparatorluğunun bölünmez parçası idi, ve burada da Tuna boyunda ve Balkanların geniş mîntakalarında 16 ıncı ile 17 inci yüzyılda yürürlükte olan Osmanlı-Türk feodal sisteminin aynıisi yerleştirilmiştir. Bütün Tuna bölgelerinde ekonomik ve toplumsal ilişkileri inceleyen araştırmacılar, Osmanlı-Türk feodalizm muğlâk /çapraşık/ problemleriyle tezahürlerini imparatorluğun diğer bölgelerindekilerle de ilgilenmelidirler. Balkanlardaki Türk hâkimiyeti devrini inceleyenler de Tuna boyu bölgeleri ile ilgilenen Türk kaynaklarına ve esas çalışmalara dikkat etmemelik yapamazlar.

Bu demektir ki Rim Sonbat belgelerinin anlamı daha geniştir ve bu kaynak materyali Osmanlı İmparatorluğunun bütün Avrupa bölgesindeki Türk hâkimiyeti devri araştırmaları için faydalı olacaktır. Avrupa tarih kitaplarında Türklere karşı yüzyıllarca mevcut olan bir çok yanlış nazariyenin kaldırılmasına ve tashih etmesine elbette yardım edecektir.

Ve sonra Osmanlı-Türk paleografisi, diplomatik ilmi ve neticede de Türkçenin bu devirdeki tarihî grameri yönünden faydalı olacaktır.